

Хто такі діти з особливими потребами: відмінності розвитку та навчальної діяльності дітей з особливими потребами в процесі навчання **// Найда Ю., Таранченко О., 2010, м. Київ**

Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку

Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Залежно від типу порушення виокремлюють такі категорії дітей з:

- порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- мовленнєвими порушеннями;
- порушеннями опорно-рухового апарату;
- складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);
- емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Діти з порушеннями опорно-рухового апарату

Травма хребта

Параплегія: спинний мозок травмовано нижче шийного відділу, відтак, у людини вражена нижня частина тіла й ноги, а також частина внутрішніх, тазових органів.

Тетраплегія: спинний мозок пошкоджений на рівні шийного відділу, внаслідок цього руки й ноги в людини повністю або частково позбавлені чутливості та рухливості.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП)

Загальні рекомендації

Необхідність користуватися інвалідним візком — це, як не дивно, спосіб більш вільного пересування (якщо немає технічних перешкод/бар'єрів). Водночас у наших умовах, коли практично всі будівлі, у тому числі й школи, не облаштовані пандусами й ліфтами, людині на візку потрібна допомога, щоб подолати численні бар'єри.

Якщо ви хочете допомогти дитині на візку, запитайте в батьків або фахівців, що потрібно робити, і дійте чітко за інструкціями, особливо якщо ви допомагаєте їй подолати сходи. Деякі інваліди, котрі пройшли спеціальні тренінги, можуть самостійно або за мінімальної допомоги долати сходи. Але це подібно до екстремального спорту й завжди небезпечно. Коли йдеться про дітей, допомога необхідна практично завжди, а помічникам потрібен інструктаж.

Візок слід катити повільно, оскільки він легко набирає швидкість і несподіваний поштовх може призвести до втрати рівноваги.

Завжди переконуйтеся у доступності місць, де заплановані заходи: наприклад, екскурсія. Заздалегідь поцікавтесь, які можуть виникнути проблеми і як їх можна подолати. Розкажіть про них, щоб батьки (чи сама дитина) могли прийняти рішення. Пам'ятайте: допоміжні засоби мають бути справними й під рукою. Подбайте аби там, де є бар'єри (сходи, двері, пороги тощо) були люди, готові прийти на допомогу. Потурбуйтеся і про те, щоб особа на візку могла дотягнутися до речей, які їй потрібні (наприклад, до книг чи навчальних посібників).

Діти з порушенням зору

Загальні рекомендації

Намагайтеся надати інформацію в тому вигляді, в якому її хотіла б отримати дитина, яка не бачить або бачить погано. Якщо у вас немає змоги перевести інформацію в

потрібний формат (шрифт Брайля — рельєфно-крапкова система для письма й читання, крупний шрифт — 16—18 та більших кеглів, дискета, щоб прочитати її за допомогою комп'ютера зі звуковою картою, аудіокасети), віддайте її в тому вигляді, в якому вона є: це однаково краще, ніж нічого.

Якщо ви збираєтеся читати вголос дитині, яка не бачить, спочатку попередьте про це. Говоріть нормальним голосом. Не пропускайте інформацію, якщо вас про це не попросять, і не замініть те читання переказом.

Якщо ви перебуваєте з дитиною, яка не бачить, у новому приміщенні, опишіть коротко це місце. Наприклад: «У центрі класу (аудиторії), приблизно за шість кроків від тебе, праворуч і ліворуч — ряди парт, дошка — попереду». Або: «Ліворуч від дверей, при вході; — шафа». Зверніть увагу на наявність «небезпечних» предметів. Уникайте розмитих визначень та описів, які, зазвичай, супроводжуються жестами, виразами на кшталт: «Склянка стоїть десь талі на столі, це біля тебе...». Намагайтеся бути точними: «Склянка по' середині столу», «Стілець праворуч від тебе».

Завжди називайте себе та інших співрозмовників, з також усіх присутніх, і тих, хто вийшов чи повернувся до приміщення. Не забувайте озвучувати свої жести та написи. Намагайтеся передавати словами те, що часто висловлюється мімікою й жестами — не забувайте, що звичний жест «там...» людина, яка не бачить, не зрозуміє. Коли ви спілкуєтесь із групою таких дітей, не забувай те щоразу називати того, до кого ви звертаєтесь. Не змушуйте співрозмовника говорити в порожнечу: якщо ви пересуваєтесь, попередьте його.

Дізнайтеся, чи потрібно попереджати дитину про перешкоди під час руху (сходи, двері тощо). Якщо ви помітили, що вона збилася зі шляху або попереду неї є перешкода, не керуйте її рухом на відстані, підійдіть і допоможіть повернутися на правильний шлях. Якщо не встигаєте підійти, голосно попередьте про небезпеку. Коли спускаєтесь або підіймаєтесь сходами, ведіть її боком до них. Пересуваючись, не робіть різких рухів.

За столом можна пояснити, що й де міститься на тарілці, використовуючи принцип циферблату. Наприклад: «На 12 — шматок сиру, на 3 — салат, на 6 — хліб».

Необхідно навчити школярів орієнтуватися в приміщенні школи (до моменту, доки дитина не запам'ятає всі маршрути; у випадку яких-небудь змін, її слід супроводжувати); надавати, якщо це можливо, навчальні матеріали в інших форматах (шрифтом Брайля, крупним шрифтом, на аудіокасеті); дати можливість використовувати звукозаписувальні прилади й комп'ютери. Не слід забувати про те, що все написане має бути озвучено. Крім того, у приміщенні та на подвір'ї потрібно передбачити, аби всі наявні перешкоди виділялися контрастними кольорами (крайні сходинки, двері тощо),

Діти з порушеннями слуху

Деякі діти можуть чути, але сприймають окремі звуки спотворено. У цьому випадку говоріть трохи голосніше й чіткіше, добираючи необхідний рівень звучання. Іноді достатньо лише понизити висоту голосу, оскільки дитина втратила здатність сприймати високі частоти.

Починаючи розмову, приверніть її увагу. Якщо її слух дозволяє, назвіть на ім'я, якщо ні — злегка покладіть руку на плече або поплескайте — але не різко. Під час розмови дивіться на неї. Не закривайте своє обличчя: дитина має стежити за його виразом та вашим артикуляційним апаратом. Говоріть чітко й рівно. Не потрібно занадто виділяти щось, надто гучно говорити, кричати, особливо на вухо. Якщо вас просять повторити щось, спробуйте перефразувати своє речення. Ви користуєтесь жестами.

Переконайтеся, що вас зрозуміли. Не соромтеся про це запитати. Якщо ви не зрозуміли, попросіть дитину повторити або записати те, що вона хотіла сказати. Але уникайте при цьому навіть натяку на поблажливість.

Якщо ви повідомляєте інформацію, яка містить номер, правило, формулу, технічний або інший складний термін, адресу — запишіть її. У деяких випадках потрібно запитати,

чи не бу де простіше листуватися. За такої форми спілку вання речення мають бути простими.

Не забувайте про середовище, що вас оточує. У великих чи людних приміщеннях складніше спілкуватися з людьми, які погано чують.

Не змінюйте тему розмови без попередження. Використовуйте перехідні фрази на кшталт: «Доб ре, а тепер нам слід обговорити...».

Дуже часто глухі люди використовують мо ву жестів. Необхідність запросити перекладача залежить від ситуації та людей, які спілкуються. Участь перекладача дає змогу:

- підвищити якість спілкування;
 - уникнути непорозумінь під час розмови;
 - економити час;
 - учасники розмови вільніше й повніше ви словлюють свої думки.
- Кілька порад під час роботи з перекладачем.

Завдання перекладача — полегшити спілку вання. Під час розмови звертайтеся безпосередньо до співрозмовника, який не чує, а не до його перекла дача. Не кажіть: «Запитай у нього...», «Скажи їй...».

Керуючись своєю професійною етикою, пе рекладач має перекладати все, у тому числі й те, що не стосується вашої бесіди, наприклад, комен тарі та сторонні телефонні розмови, і вам не ба жано просити перекладача не робити цього.

Не всі люди, які погано чують, можуть чита ти по губах. Вам краще запитати про це під час першої зустрічі. Якщо дитина володіє цією на вичкою, потрібно знати кілька важливих правил:

- із десяти слів добре прочитуються лише три;
- дивитися в обличчя співрозмовникові й го ворити чітко та повільно, використовувати про сті фрази та уникати зайвих слів; не намагайтеся надмірно чітко вимовляти слова — це змінює ар тикиляцію й створює додаткові труднощі;
- використовувати вираз обличчя, жести, ру хи тіла, якщо хочете підкреслити чи прояснити зміст сказаного.

Діти з порушеннями мовлення

Загальні рекомендації

Не ігноруйте дитину, якій складно говорити. Не намагайтеся прискорити розмову. Будьте готові до того, що розмова з нею потребуватиме більше часу. Не перебивайте, не квапте й не виправляйте її.

Дивіться в обличчя, підтримуйте візуальний контакт. Не думайте, що ускладнення мовлення — показник низького рівня інтелекту, і що дитина, яка має мовленнєві порушення, не може зрозуміти вас.

Спочатку намагайтеся ставити такі запитання, які передбачають короткі відповіді або відповідні рухи голови («так», «ні»).

Не вдавайте, що зрозуміли, якщо це не так. Повторіть те, що ви зрозуміли, й не соромтеся перепитати те, чого не зрозуміли. Якщо вам знову не вдалося зрозуміти, попросіть вимовити слово повільніше, можливо, по буквах.

Якщо у вас виникають проблеми в спілкуванні, запитайте, чи не хоче ваш співрозмовник використовувати інший спосіб — надрукувати, написати.

Діти із затримкою в розвитку

Синдром Дауна

Аутизм

Загальні рекомендації

Використовуйте доступне мовлення, висловлюйтесь точно та лаконічно. Якщо вам потрібно поясни ти щось складне, розподіліть інформацію на частини. Уникайте словесних штампів й образних ви слів, якщо ви не впевнені в тому, що дитина їх знає.

Не використовуйте сарказму й натяків.

Викладаючи новий матеріал, розповідайте покроково. Надайте дитині можливість усвідомити кожен етап після пояснення. Якщо необхідно, використовуйте ілюстрації. Будьте готовими повторити кілька разів. Не зневірюйтесь, якщо вас із першого разу не зрозуміли.

Ставтеся до дітей із затримкою в розвитку так само, як і до їхніх однолітків, обговорюйте з ними ті ж самі теми.

Деякі діти із затримкою в розвитку прагнуть догодити співрозмовнику й кажуть те, що, як їм здається, хочуть від них почути. Тому, щоб досягти достовірної інформації, ставте запитання на тему, яка вас цікавить, кілька разів, перефразовуючи їх.

Діти з труднощами в навчанні

Відповідно можна спостерігати різні ознаки:

- проблеми зі сприйняттям тексту (дислексія: дитина не сприймає друкований текст і не здатна трансформувати його в слова; на дислексію страждають 5—10 % населення);
- порушення в опануванні письма (дисграфія);
- труднощі опанування правил орфографії (дисорфографія);
- неспроможність сприймати інформацію на слух (або зорово);
- прямолінійне, негнучке сприйняття.

Коли ви розумієте, що дитина не сприймає інформацію в певній формі, запропонуйте їй іншу (не може читати — поясніть словами; якщо не сприймає на слух — запишіть тощо). Якщо вам складно виявити це — запитайте. Будьте відверті тимі зі своїм співрозмовником.

Порушення уваги з гіперактивністю

Порушення уваги з гіперактивністю пов'язують із мозковою дисфункцією, яка спостерігається досить часто (5—10 % усього населення).

Основні рекомендації щодо навчання дітей з порушенням уваги:

Розпорядок життя класу має бути з чіткими правилами, розкладом та добре сформульованими письмовими завданнями, написаними чіткими літерами.

Краще, коли робоче місце для дитини з порушенням уваги відведено за першою партою (по ручці зі столом вчителя, але подалі від відволікаючих факторів).

Вказівки мають бути короткими й чіткими, повторюйте їх кілька разів.

Розклад має складатися з урахуванням обмеження здатності дитини концентруватися та сприймати матеріал.

Усі завдання слід перевіряти.

Керування поведінкою — основа навчання. Обговорення поведінки з дитиною в поєднанні з іншими педагогічними методами дає позитивні результати.

Заохочуйте дітей з порушенням уваги, оскільки самооцінка має для них величезне значення. Відзначають успішні приклади доречних дій та виконання навчальних завдань. Попросіть дітей вести щоденник, в якому вони записуватимуть події, що допомогли їм відчувати себе впевненіше.

Діти з порушенням психічної діяльності

Найбільш поширені психічні захворювання- **маніакально-депресивний психоз та шизофренія.**

Маніакально-депресивний психоз — періодичні зміни настрою (від сильного збудження й ейфорії до пасивності та пригніченості).

Шизофренія — це загальна назва групи психозів, за яких стан характеризується аномальним мисленням, поведінкою та емоціями.

Поведінка, ступінь розладу психіки таких людей може сильно варіюватися, залежно від форми, характеру перебігу та індивідуальних особливостей особистості. Тому неможливо описати «типову поведінку шизофреніка», окреслити остаточний перелік симптомів. Важливо знати, що хронічне психічне захворювання завжди ви являється

хвилями: загострення — це наростання, або «атака» хвороби, а ремісія — сприятливий період, коли лише незначні коливання стану й певні дивні вчинки відрізняють хвору людину від здорової.

Психічні порушення — не те ж саме, що за тримка в розвитку. Люди з психічними розладами можуть відчувати емоційні розлади або збен теження, які ускладнюють їм життя. У них може бути свій особливий, мінливий погляд на світ.

Не слід думати, що люди з психічними порушеннями обов'язково потребують додаткової до допомоги й специфічного ставлення до них.

Ставтеся до осіб із психічними порушеннями як до особистостей. Не варто робити передчасні висновки на основі досвіду спілкування з іншими людьми з такою самою формою інвалідності. Не варто думати, що люди з психічними порушеннями більше за інших схильні до насильства. Це міф. Як і те, що люди з психічними порушеннями мають проблеми в розумінні, або вони нижчі за рівнем інтелекту, ніж більшість людей.

Побутує помилкова думка й про те, що люди з психічними порушеннями не здатні працювати й вчитися. Вони можуть виконувати багато обов'язків, які потребують певних навичок і здібностей.

Не думайте, що люди з психічними порушеннями не знають, що для них добре, а що — погано.

Якщо людина з психічними порушеннями за смучена або відчуває стрес, запитайте її спокійно, що ви можете зробити, аби допомогти їй. Можливо, потрібно буде зв'язатися з кимсь із її близьких (батьками, якщо йдеться про дитину).

Епілепсія

Епілепсія — це наслідок порушення центральної нервової системи, причини якого остаточно не з'ясовані. Інколи епілепсія передається спадково, а також може бути спричинена травмою голови. Практично в кожній школі можуть бути діти, в яких стаються епілептичні напади. Це трапляється в однієї дитини із сотні.

Діти з гіперкінезами (спастикою)

Гіперкінези — мимовільні рухи тіла або кінцівок, які властиві людям із дитячим церебральним паралічем (ДЦП) і можуть виникати також у людей з пошкодженням спинного мозку.

Якщо ви бачите людину з гіперкінезами, не слід відверто звертати увагу на її рухи. Під час розмови не відволікайтеся на мимовільні рухи, оскільки можете пропустити щось важливе.

Пропонуйте допомогу, не привертаючи загальної уваги.

Не бійтеся суперечити людині з гіперкінезами, побоюючись змусити її хвилюватися. Позиція «тільки не хвилюйся» призведе до втрати часу. Спокійно висловлюйте свої аргументи, навіть коли бачите, що ваш співрозмовник нервує.

Переконайтеся, що людина може дістати необхідні предмети й використати обладнання, наприклад, телефон тощо.

Розмовляючи з людиною маленького зросту, намагайтеся розташуватися так, щоб ваші обличчя були на одному рівні — можна сісти на стілець, нахилитися тощо.

Захворювання внутрішніх органів

Хвороби серця

Більшість хвороб серця в дітей проявляються вже при народженні.

У таких дітей можуть спостерігатися ускладнення дихання, блакитний відтінок шкіри, вони можуть повільно рости, набирати зайву вагу. Вони часто відчувають втому чи слабкість.

Діти із захворюванням серця менш витривалі, ніж їхні однолітки, і це варто враховувати вчителів під час планування навчального навантаження. Однокласникам потрібно пояснити проблеми, з якими стикаються такі діти.

ВІЛ-інфіковані люди

У людей, які Інфіковані вірусом імунодефі циту, уражена імунна система, тому їхньому ор ганізму важче долати інфекції. Із приводу СНІДу й осіб, які інфіковані вірусом, у суспільстві побу тує чимало упереджень і побоювань, які усклад нюють життя цим людям. Не бійтеся заразитися вірусом від доторку. Якщо ви ставитеся до ВІЛ-інфікованої людини без упереджень, дайте їй зро зуміти, що ви приймаєте й цінуєте її.

У спілкуванні з людиною, інфікованою ВІЛ, намагайтеся уникати висловів «ВІЛ-інфікова ний», «хворий на СНІД», які акцентують ува гу на Інфекції або захворюванні. У світі вжива ють терміни «ВІЛ-позитивні» (тобто люди, які отримали позитивний результат аналізу на ВІЛ-інфекцію), «люди, які живуть із ВІЛ/СНІДом» або «люди з ВІЛ/СНІДом». Фраза «люди, ура жені епідемією СНІДу» використовується сто совно як до ВІЛ-позитивних, так і до близьких людей, незалежно від ВІЛ-статусу.

Не забувайте, що ВІЛ-інфікована людина мо же дуже легко заразитися будь-якою інфекцією, тому коли ви або хтось із вашої групи захворіли навіть на нежить, то маєте обов'язково попередити про це, не наражаючи її на небезпеку.

Формування позитивного ставлення до дітей з особливими потребами

У своїх класах педагоги мають створювати демократичну атмосферу і всіляко сприяти фор муванню дружніх дитячих колективів. Усі діти, незалежно від стану їхнього здоров'я, статі, ра си, походження та інших чинників, повинні ма ти однакові права й можливості. Зважаючи на це, важливо зосередити увагу на забезпеченні рівних можливостей усім дітям у класі. Також необхід но, щоб усі учні відчували себе повноправними та цінними членами колективу. Це почуття належ ності надзвичайно важливе.

Сприяння соціальній взаємодії та дружбі дітей з особливими потребами та їхніх однолітків

Кожна людина впродовж свого життя нала годжує найрізноманітніші соціальні стосунки, оскільки вони є невід'ємною складовою нашого буття. Більшість дітей налагоджує дружні сто сунки з ровесниками природним шляхом. Однак деяким дітям, зокрема, з особливостями психо фізичного розвитку, доводиться в цьому допо магати (шляхом створення відповідних можли востей). Діти легше вступають у нормальні со ціальні та дружні стосунки в середовищі, де такі взаємини цінуються й заохочуються. Це означає, що педагоги постійно мають створювати ситуа ції для розвитку позитивних соціальних взаємин учнів. Завдяки контактам із друзями діти розвива ються емоційно та соціально, вони вчаться жити в злагоді з людьми, у них формується самоповага. Дружба дає дітям відчуття потрібності, а також пробуджує палітру позитивних почуттів.

Рекомендації

Сприяйте налагодженню дружніх стосунків дітей природним шляхом. Не намагайтеся силу вати дітей до дружби, оскільки такі взаємини ма ють розвиватися природно. Не приділяйте цьому питанню надмірної уваги й не занадто наполягай те на необхідності взаємодії дітей з особливими потребами та учнів із типовим розвитком. Такими діями ви можете закріпити у свідомості останніх ідею, що дгтям з особливими потребами необхід но допомагати, ^ не ідею, що слід налагоджува ти рівноправні взаємовигідні соціальні стосунки.

Учіть дітей з повагою ставитися до това ришів і додержуватися норм поведінки під час взаємодії. Наприклад, комусь можуть бути непри ємні часті торкання. Інколи діти можуть ставити ся до товаришів з особливими потребами як до ве ликих ляльок або домашніх тварин- Слід вчити дітей поважати гідність однокласників з особли вими потребами.

Демонструйте дітям позитивну соціальну поведінку. Якщо вчитель (вихователь) та інші до росли в класі ставитимуться до всіх дітей з пова гою, учні діятимуть аналогічно. Якщо ж вони ба читимуть грубе або неухажне ставлення дорослих один до одного та до вихованців, ймовірно, що во ни наслідуватимуть це під час взаємодії з одноліт ками-

Вчинки говорять більше за слова. Будь-які дії вчителя в класі не лишаються непоміченими й впливають на дітей.

Заохочуйте дітей до співробітництва й взаємного обміну послугами. Діти мають зрозуміти, що у всіх людей є певні таланти, що всі можуть бути корисні один одному. Вчіть дітей обмінюватися послугами. Це має бути взаємний, а не однобічний процес. Діти з особливими потребами мають не лише отримувати допомогу, а й на давати її іншим.

Дайте дітям зрозуміти, що допомога має бу ти доречною. Вчителі та вихователі інклюзивних класів часто стикаються з проблемою, коли діти з типовим розвитком намагаються все робити замість своїх товаришів з особливими потребами, їхнє бажання зрозуміле, але така надмірна допомога може призвести до нездорової залежності та нерівності в партнерських стосунках. Високі очікування щодо дітей з особливими потребами сприяють рівним стосункам і взаємній по вазі дітей. Необхідно уважно стежити за поведінкою та сигналами дітей з особливими потребами. У багатьох випадках вони не потребують допомоги своїх товаришів або навіть не бажають її.

Вчіть дітей співчувати й наголошуйте на ідеї соціальної справедливості. Більшість дітей доб ре розуміє, що є справедливим, а що ні. Вчителі та вихователі не повинні говорити учням, що ді тей з особливими потребами необхідно жаліти, оскільки стосунки, побудовані на жалості, не можуть бути рівними. Необхідно зосереджувати увагу на тому, що у всіх дітей з особливими потребами є власні інтереси, здібності й таланти, яки ми вони можуть поділитися з іншими. Це сприяє налагодженню рівноправних дружніх стосунків